



INHOUD

Roy Jacobsen: Houthakken	9
De oude man en het hout	12
De kou	17
<i>Houtliefhebbers</i> : Nordskogbygda: het modelbos op het land van de vrijgezelle boer	44
Het bos	49
Het gereedschap	103
<i>Houtliefhebbers</i> : De kettingzaagpioniers	141
Het hakblok	147
<i>Houtliefhebbers</i> : Elgå: het houtschuurtje in de zuidenwind	162
De stapel	167
<i>Houtliefhebbers</i> : Hamar: de sculptuur in de tuin	196
Het drogen	203
De kachel	225
<i>Houtliefhebbers</i> : Brumunddal: kappen rond de kerst	258
Het stoken	263
Het vuur	285
<i>Houtliefhebbers</i> : Saanti sïjte: vuur bij elk weertype	314
Burning love	321
De koude feiten	326
Bronnen	338
Register	340



Roy Jacobsen

HOUTHAKKEN

Houthakken is een persoonlijke aangelegenheid, is mijn ervaring. Ik heb me vaak afgevraagd of ik een houthakker van het stoicijnse slag ben, zoals de schrijver Kjell Askildsen die urenlang met zijn bijl in de weer kon zijn met maar één gedachte: tot de bodem gaan. Of dat ik tot het wat meer filosofische, sanguinische type behoor, dat zijn gedachten de vrije loop laat terwijl de spaanders hem om de oren vliegen en de houtvoorraad groeit. Of misschien lijk ik wel op mijn vader, die van het ietwat neurotische verzamelaarstype was, het hamstertype, dat heel kenmerkend is voor zijn generatie, mensen die de oorlog en schaarste hebben meegemaakt. Na zijn overlijden bleek dat de Mazda op straat had gestaan zodat hij de garage vol kon zetten met hout. Ergens tussen de 35 en 40 kuub, die ik in zijn geheel erfde en met een vrachtwagen naar mijn huis heb vervoerd en opgestapeld heb in mijn tuin, kelder en berging en waar dertien jaar later nog steeds een deel van over is, ook al stoken we flink.

Je hebt ook de esthetische houthakker, de poëet, die met een mal werkt en ervoor zorgt dat al het hout in precies even lange stukken wordt gezaagd, bijvoorbeeld 30 centimeter (dit type houdt zich nooit bezig met lengtes van 50 tot 60 centimeter), en die ook zo gelijkvormig mogelijke blokken nastreeft, dun en conisch van vorm. Deze worden op een goed zichtbare plek in perfecte militaire orde opgestapeld. Vaak komt er dan nog een houten dakje bovenop zodat het geheel op een sculptuur van de beeldhouwer Nils Aas lijkt zoals die op een willekeurige pagina van een salontafelboek zou kunnen zijn afgebeeld.

Dan moeten we eigenlijk ook de typische prutser nog noemen. Die vreemd genoeg vaak te vinden is onder jonge of meer ervaren natuurbeschermers, skiërs en vliegvisser, die zelden veel meer doen dan een kampvuur bouwen, indien toegestaan, met behulp van een groen speelgoedbijltje en een al even groene vouwzaag, die voor een veel te hoge prijs bij een buitensportzaak zijn aangeschaft. Lui die denken dat ze alles al van hout weten en er daarom ook nooit wat meer over leren. Ook een groot deel van de klassieke outdoortypes valt hieronder; ze hebben kofievuurtjes aangelegd sinds de politicus Einar Gerhardsen tegen het communisme waarschuwde en kunnen met een kennersgezicht praten over sparrentakken en berkenschors en aangetast berkenhout, wat ze verachten omdat ze zelf de voorkeur geven aan dennenhout, iets waarmee ze voorzichtig aan moeten doen, vooral in



het oostelijke deel van Noorwegen, waar dennenhout schaars wordt als gevolg van de om zich heen grijpende elandenplaag, en die slechts snuiven als ze te horen krijgen – wat de waarheid is – dat beukenhout het beste hout is en de meeste kilojoules per kuub oplevert, gevolgd door eiken en essen, en berken wedijverend met lijsterbes iets verder naar beneden; pas dan volgen dennen en sparren (als we kersen, appel en een aantal andere harde houtsoorten niet meerekenen), om niet te spreken van de grijze els, die niet meer warmte oplevert dan balsahout of karton, hoe droog en goed opgeslagen ook – op de achtste plaats, denk ik. Die kunnen we rustig overlaten aan de bever, die gelukkig weer een terugkeer maakt in de Noorse fauna. Ik heb de bever gemist.

Aan de geautomatiseerde aanpak moeten ook een paar woorden worden gewijd. Die wordt vertegenwoordigd door humorloze inheemsen van middelbare leeftijd, die tegenwoordig slechts bij uitzondering met bijl en wig werken en kunnen kiezen uit twee soorten hydraulische houtkloofmachines, de elektrische en de soort die op de tractor gemonteerd kan worden. Ze dragen een oranje helm, vest, vizier, en gehoorbescherming, handschoenen en Muck Boots met stalen neus, hoewel ze gewoon in het herfstzonnetje op hun erf staan te werken. De kloofmachine hebben ze op twee oude pallets geplaatst, zodat de blokken regelrecht in de aanhanger kunnen vallen, die ze later achteruit de oude hooischaar in rijden waar ze het

hout dumpen in de lege ruimte waar in vroeger tijden het hooi werd opgeslagen. Ze profiteren er vooral zelf van en beleven er geen genoegen aan totdat ze zich naderhand, als ze de machine stil kunnen zetten, uit de beschermende kleding bevrijden en een shagje kunnen draaien.

Eigenlijk ben ik een beetje een combinatie van al deze types (met uitzondering van de prutser en de estheet), hoewel ik nog steeds het gevoel heb dat er iets ontbreekt aan mijn verzameling archetypen. Want om de waarheid te zeggen begin ik het houthakken namelijk een beetje zat te worden. Het is me – vanwege het hoge verbruik in ons vakantiehuisje – de laatste tijd een beetje te veel van het goede aan het worden, dus ben ik nu waarschijnlijk een enigszins chagrijnige mix van de verzamelaar en de idioot (de man met het vizier en de gehoorbeschermer), die met een combinatie van ergernis, irritatie en ongeduld aan de slag gaat. En saai is het ook geworden. Ik realiseer me dat ik in de opsomming hiervoor natuurlijk nog de desperado en het choleric type ben vergeten, om niet te spreken van de psychopaat, de vertegenwoordiger van de wat ongelukkiger kanten van de menselijke natuur, en onmogelijk te negeren als je het over serieus houthakken hebt – het gaat immers wel over iets in stukken hakken! Met alle kracht die je maar in je hebt. Ik werk voor het grootste deel met blokken van 50 of 60 centimeter – met een scherp geslepen slagbijl, het adequaatste strijdwapen gedurende duizenden jaren. Het leven biedt niet langer veel soortgelijke kansen, om de ene dag grof vandalisme te plegen en er dan de andere dag de vruchten van te plukken, en dat zonder iemand kwaad te doen. De hobbypsychopaat? Dat is wel zo ongeveer wat er door mijn hoofd gaat wanneer ik dezer dagen bij het hakblok sta, het idee dat waar ik mee aan de slag ga mij met de geschiedenis verbindt en mij vertelt wie ik ben en waar ik vandaan kom.

DE OUDE MAN EN HET HOUT

Ik kan me nog steeds levendig de dag voor de geest halen waarop ik besepte dat hout stoken veel meer is dan alleen voor verwarming zorgen. Dit was niet op een koude winterdag, integendeel, het was ergens eind april. De zomerbanden zaten al lang en breed onder de Volvo en de ski's waren weer in het vet gezet.

We waren vlak voor de kerst naar Elverum verhuisd en met behulp van de motorverwarmer en een paar ventilatorkacheltjes waren we prima door de laatste helft van een niet al te strenge Østerdalse winter gekomen. In het huis naast ons woonde een gepensioneerd echtpaar. Net volk van de opgewekte en hardwerkende naorlogse generatie. Een longziekte maakte dat Ottar, de man, zich in de loop van de winter niet veel buitenshuis had vertoond.

Op deze voorjaarsdag, terwijl een zacht briesje over het gazon streek en het smeltwater bruin in de greppels stond, was niets verder uit mijn gedachten verdwenen dan het gure jaargetijde dat we zojuist achter ons hadden gelaten.

Toen kwam er een tractor met aanhanger aanrijden, die vaart minderde en bij de burens het terrein op reed. Een verhoogd toerental, de aanhanger kantelde – en een flinke lading berkenblokken werd op het erf gestort.

Een flinke lading? Ze was gigantisch. Toen de blokken van de aanhanger raasden, kon je de grond voelen trillen.

In de deuropening, kortademig en met een gespannen uitdrukking, verscheen Ottar, de man wiens langste expeditie sinds november naar zijn brievenbus was geweest, die zo oneindig ver weg daar bij het hek stond.

Nu stond hij naar de lading berkenhout te kijken. Hij sloot de tussendeur, verwisselde zijn pantoffels voor zijn schoenen en liep naar de stapel hout toe, de modderpoelen ontwijkend. Hij bukte zich, pakte een paar blokken op, woog die in zijn hand en sprak met de boer, die de tractor nu had stilgezet.

Haardhout, nú? dacht ik. Op het moment dat iedereen zich erop verheugt om met een biertje op zijn veranda te zitten?

Jazeker, nu, begreep ik later van Ottar. Haardhout moest je in april of mei inslaan. Vers gekapt hout. Dan had je zelf de droogtijd in de hand, de prijs was lager, en je kon zoveel krijgen als je nodig had.

Ik volgde hem die dag verder vanuit ons keukenraam. De tractor reed weg en Ottar begon het hout weg te dragen en te stapelen.

In het begin moest hij even bijkomen na elk blok dat hij met piepende ademhaling had opgestapeld. Ik ging ernaartoe en wisselde een paar woorden met hem. Nee, vriendelijk bedankt, maar hij had geen hulp nodig. 'Het is mooi hout dit jaar. Moet je dit blok eens voelen. Of dat. Een mooie witte bast en gelijkmatig gezaagd. De zaagketting was goed geslepen, dat kun je zien aan het feit dat de spaanders hoekig van vorm zijn. Zelf zaag ik niet meer. Te oud. Het is ook mooi recht gekloofd. Dat is geen vanzelfsprekendheid meer nu ze allemaal een kloofmachine gebruiken. Nu, ik moest maar weer eens verder.'

Ottar werkte met gebogen rug door en ik liep weer naar binnen. Even later maakte ik een ritje naar het dorp en merkte dat hout inslaan in het voorjaar vaste prik was voor iedereen die 'het begrepen had'. Op erf na erf, vooral voor de wat oudere huizen: houtlading na houtlading. Zoals munitie voor de elandjacht of blikvoer voor een poolexpeditie.

Er ging een week voorbij en de berg hout van Ottar slonk niet. Pas de week daarop zag ik dat de top wat afgeronder raakte. En hijzelf, leek hij nu ook niet wat energiever?

Ik maakte een praatje met hem, maar hij besteedde niet zoveel woorden aan waar hij mee bezig was. Dat was niet nodig. Voor een kerel die zich er de hele winter aan had geërgerd dat zijn krachten hem ontnomen waren door ouderdom en ziekte, terwijl hij zijn hele leven werkzaam en actief was geweest, was er nu een karwei gekomen waardoor alles weer goed kwam. Hij had het gevoel iets van betekenis te doen, en bovendien had hij de prettige, geruststellende zekerheid op tijd te zijn begonnen en goed voorbereid te zijn.

Ottar was altijd wel in voor een praatje, maar ik vroeg hem nooit zijn band met hout onder woorden te brengen. Liever zag ik hem in actie, in alle rust werkend aan iets dat simpel en eenvoudig was, maar dat wanneer hij dat deed zowel iets moois als enigszins intiems kreeg.

Slechts één keer zei hij iets dat voorbij het praktische ging. 'Het beste van alles is de geur,' zei hij. 'De geur van vers berkenhout. De schrijver Hans Børli heeft die ooit beschreven.'

Ottar werkte een paar maanden aan de stapel. Hij pauzeerde steeds even, niet al te lang, terwijl hij de geur die Børli had beschreven opsnoof. Deze, en die van de hars van de paar blokken dennenhout die ertussen zaten. Op een dag waren er alleen nog maar spaanders en schors over, en die verzamelde hij als aanmaakhoutjes.

Ik heb nooit eerder een soortgelijke gedaanteverwisseling gezien. Ouderdom en ziekte waren er nog steeds maar hij hield ze in toom met een frisse en hernieuwde levensmoed. Hij begon korte wandelingetjes te maken, zijn rug werd rechter, en op een dag zat hij waarachtig op een nieuwe, knalgele zitmaaier en maaide het gras.

Ik weiger pertinent te geloven dat het alleen door de fysieke inspanning en de zomerwarmte kwam dat hij opleefde. Het kwam door het hout. Zijn leven lang had hij zijn eigen brandhout gekapt en ook al had hij nu zijn kettingzaag voorgoed weggeborgen, hij verheugde zich nog steeds over de sensatie van elk blok dat door zijn handen ging. Over de geur die hem zich als in een gedicht deed voelen, het veilige gevoel dat van de stapels uitging, de uren voor de houtkachel die wachtten. Zoals waarschijnlijk ook niemand moe wordt van het dragen van goudstaven, droeg hij zijn voorzorgsmaatregelen voor een nieuwe winter naar binnen.

Zo is dit boek ontstaan. Het heeft me in mijn Volvo 240 uit 1986, met een Nikon D70 op de passagiersstoel, naar een aantal van de koudste uithoeken van Noorwegen gevoerd om houthakkers en -stokers op te zoeken. Ik heb op kruispunten stilgestaan om te luisteren of ik het gebrom van een motorzaag hoorde, maar het liefst het zachte knarsende geluid van een gepensioneerde met een beugelzaag. Vervolgens ben ik voorzichtig dichterbij gekomen, om te proberen een gesprek over haardhout aan te knopen.

De feiten in dit boek zijn verzameld tijdens mijn ontmoetingen met fervente houtliefhebbers, zowel mensen met een passie voor hout als onderzoekers. Ik heb veel hulp ontvangen uit het wetenschappelijke milieu met betrekking tot de verbrandingstechnologie en bosbouw. Maar vooral ben ik vertrouwd geraakt met onderzoeksrapporten die decennialang zijn gepubliceerd onder de ingetogen titel *Kennisgevingen van het Noors Instituut voor Bosonderzoek*.

Gaandeweg heb ik zelf het grootste deel van de methoden uitgeprobeerd. Ik heb eiken aanmaakhoutjes in de oven gedroogd, geprobeerd ronde stapels te bouwen, pech gehad met de valrichting van dennenbomen. Tegelijkertijd heb ik de ziel van het brandhout nagejaagd. Maar houtliefhebbers zijn een slag mensen die hun voorliefde niet zo nodig in woorden hoeven uit te drukken. Daarentegen is die zichtbaar in de hoge, kaarsrechte houtstapels, de verse stopverf op oude, gietijzeren houtkachels, de open houtschuurtjes met de lange zijde naar het zuiden gericht (wees gerust, we komen hier nog op terug). Ook zal dit boek veel over de methode gaan, omdat het over gevoelens gaat die worden gecommuniceerd via een methode. Hopelijk maakt dit het ook tot een praktisch boek, want zonder het overbrengen van kennis over het kappen van bomen, speksteenkachels, ketting

slijpen en hout stapelen, was dit een puur antropologisch verhaal geworden voor mensen die niet aan houthakken, stapelen of stoken doen.

Omdat de relatie van de mens met vuur zo oud en zo tastbaar en universeel is, raakt het hout altijd iets in ons binnenste.

Daarom is dit boek opgedragen aan jou, Ottar. Jij onthield iets wat wij keer op keer weer vergeten: dat de winter elk jaar terugkomt.

Elverum, bij 31 graden onder nul

Twaalf jaar later:

Verrassend snel na de verschijning kreeg dit boek een groot lezerspubliek. Eerst in Scandinavië en vervolgens over de hele wereld. Tot nu toe is het in tweeëntwintig talen vertaald, waaronder het Japans en het Koreaans. Het boek heeft ook inspiratie gegeven aan vele radio- en televisieprogramma's, en zelfs theatervoorstellingen.

Maar het mooiste van alles is toch de respons van de lezers, want hoe gemotiveerd een schrijver ook is, het is bijna onmogelijk om betrouwbare en beproefde kennis uit alle hoeken van de wereld te verzamelen. In de jaren na de publicatie heb ik het geluk gehad honderden brieven en berichten van houthakkers en -liefhebbers uit alle delen van de wereld te ontvangen. Zij hebben royaal hun ervaringen gedeeld, en de belangrijkste (en een groot aantal van de minder belangrijke) zijn opgenomen in deze herziene en flink uitgebreide editie, die extra nadruk legt op efficiënt stoken met zo weinig vervuiling als technisch mogelijk is.

Deze uitgave bevat ook iets waarvan ik altijd heb gevonden dat het ontbrak in de originele versie, namelijk een beknopte beschrijving van de vuurkennis van de Samen, die deel uitmaakt van een van de meest veelzijdige en vaardige vuurculturen ter wereld.

Al met al is dit een heel ander en omvangrijker boek geworden dan de eerste uitgave, en het is misschien het interessantst voor degenen die vier paar werkbrokken verslijten tegen één set nette kleding – maar misschien leidt het lezen hiervan voor anderen ook wel hiertoe.

Elverum, nu bij slechts 18 graden onder nul

Lars Mytting